

Katyń w numizmatyce czyli historia na monetach pisana

„Codziennie modłę się za tych, którzy zginęli w Katyniu”

Jan Paweł II (kwiecień 1996r.)

Rok 2020 to rok ważnych dla Polaków tzw. okrągłych rocznic. Mija 100 lat od zwycięskiej bitwy warszawskiej z 1920r., a także 100 lat od temu urodził się jeden z największych Polaków Święty Jan Paweł II. W tym roku mija także 80 rocznica zbrodni katyńskiej oraz 10 rocznica katastrofy smoleńskiej. Rocznice te upamiętnione zostaną z pewnością w różny sposób. Odbędą się koncerty, spotkania, powstaną książki historyczne, które podsumują i spróbują przedstawić w nowym świetle te wydarzenia. Dla mnie te ważne dla Polaków rocznice układają się w pewien ciąg wydarzeń. 100 – lecie bitwy warszawskiej i 80 – lecie zbrodni katyńskiej pokazują niezwykle trudną i bolesną historię dwóch państw Polski i Rosji - najpierw bolszewickiej, a później Sowieckiej. Osoba Papieża – Polaka to symbol wybaczenia, próby rozliczenia tragicznej polsko – rosyjskiej historii.

Wyjątkowe miejsce zajmuje tutaj zbrodnia, której przez wiele lat powojennej historii nie można było w żaden sposób upamiętnić. Wiosną 1940 roku, decyzją Stalina, NKWD zamordowało blisko 22 tysiące polskich obywateli, w tym ponad 10 tysięcy oficerów wojska i policji. Była to zbrodnia wojenna i zaplanowana zagłada polskich elit - bez sądów, na podstawie list śmierci. Polaków zabijano strzałem w tył głowy, z rękoma związanymi za plecami. Ciała w tajemnicy zakopane zostały w masowych grobach. Miejscami zbiorowych mordów dokonanych na Polakach były: Katyń, Charków, Miednoje i Bykownia.

Dopiero lata 90-te pozwoliły na poznawanie i analizowanie tego wydarzenia, co pokazało ogrom tragedii, której do dziś nie można wytłumaczyć ani usprawiedliwić. Co roku 13 kwietnia obchodzimy Dzień Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej. Jest to rocznica opublikowania przez Niemców w 1943 r. informacji o odkryciu w ZSRR masowych grobów oficerów Wojska Polskiego.

Mord katyński znalazł swoje miejsce w literaturze, malarstwie a nawet rzeźbie. Niezliczone ludzkie historie skrywane latami przez najbliższych do tej pory zadziwiają, a dla historyków są źródłem informacji o tysiącach wybitnych Polaków, po których zaginął ślad , których rodziny poszukiwały przez wiele lat.

Dla historyków cennym źródłem jest też numizmatyka czyli nauka pomocnicza historii zajmująca się badaniem monet, banknotów i innych znaków pieniężnych.

W swojej pracy mam zamiar skupić się na rocznicach zbrodni katyńskiej upamiętnionych właśnie na monetach i medalach okolicznościowych.

Zacznę od monety z 1988r., do której udało mi się dotrzeć (ilustracja nr 1).

Na awersie widnieje Matka Boska Kozielska, a wokół Niej widać napisy: OSTASZKÓW - KOZIELSK - STAROBIELSK – KATYŃ. Rewers przedstawia Orła ze śladami kul na piersi i skrzydła na tarczy Amazonek. W otoku znajduje się napis z drutu kolczastego autorstwa Adama Mickiewicza: „O Groby Kości Naszych w Ziemi Ojczystej Prosimy Cię Panie”. Medal zaprojektował Franciszek Łuczko, a wykonał Alfred Kózka. Wykonano go z brązu, waży 115,32g, a wydano go w ilości 530 sztuk. Moneta wydana została w okresie PRL, co oznacza, że wówczas nie można było jeszcze otwarcie mówić o zbrodni katyńskiej.

Moneta dwuzłotowa, wydana w 70 – rocznicę zbrodni katyńskiej w 2010r. (ilustracja nr 2) to kolejny okaz numizmatyczny.

Moneta o nominale 2 zł wykonana z miedzi i ma 27 mm średnicy. Waży 8,15g. Została wydana 9 kwietnia 2010 roku w nakładzie 1 mln sztuk. Na rewersie - centralnie widnieje napis: KATYŃ. Poniżej wizerunek wojskowej czapki polowej z polskim orłem wojskowym. U góry półkolem widnieje napis: 70. ROCZNICA ZBRODNI KATYŃSKIEJ.

Awers monety przedstawia wizerunek orła ustalony dla godła Rzeczypospolitej Polskiej. Po bokach orła oznaczono rok emisji czyli 2010. Pod orłem napis: 2 ZŁ, a w otoku napis: RZECZPOSPOLITA POLSKA, poprzedzony oraz zakończony sześcioma perełkami. Na rancie monety ośmiokrotnie powtórzony został napis NBP, co drugi odwrócony o 180 stopni, rozdzielony gwiazdkami.

Kolejna moneta wydana również z okazji 70. Rocznicy zbrodni katyńskiej to srebrna moneta kolekcjonerska o nominale 10 zł wyemitowana przez Narodowy Bank Polski. Jej średnica wynosi 32mm, a masa 14,14g. Została wydana 8 kwietnia 2010r. w nakładzie 80 tys. egzemplarzy (ilustracja nr 3).

Na awersie, na tle konturu polskiego orła wojskowego widnieją napisy: KATYŃ KALININ CHARKÓW MIŃSK CHERSON KIJÓW.

Nad wojskowym orłem napis: 10 ZŁ i jeszcze jeden wizerunek orła tym razem ustalonego dla godła Rzeczypospolitej Polskiej, a w otoku napis: RZECZPOSPOLITA POLSKA. Rewers monety przedstawiają u dołu stylizowane wizerunki pni drzew, których górne partie to przedstawienie katyńskich krzyży. Określenie Katyń jest też często równoznaczne ze słowem las katyński stąd drzewa i drewniane krzyże. Dokładnie widać też cyfrę 70, po czym łatwo się zorientować, którą rocznicę upamiętnia moneta. Kolejny numizmat jest wyjątkowy, gdyż upamiętnia przypadającą na 2015 rok 75. Rocznicę zbrodni katyńskiej oraz 5. Rocznicę Katastrofy Smoleńskiej. Zawiera bogatą, połączoną symbolikę obu wydarzeń. (ilustracja nr 4).

Awers monety przedstawia w niepełnym otoku las smoleński, a z prawej strony widać dwa krzyże. U dołu w panoramę lasu wkomponowany został rok zbrodni katyńskiej czyli 1940. Z lewej strony, u dołu znak emitenta czyli Mennicy Śląskiej. Na obrzeży, kołowo od lewej strony widnieje napis: 75. ROCZNICA ZBRODNI KATYŃSKIEJ.

Rewers monety centralnie, w niepełnym otoku stylizowany krzyż, w jego środkowej części, w poziomie rok katastrofy – 2010, a w tle las katyński. Z lewej strony złamana brzoza, która stała się symbolem tragedii prezydenckiego samolotu. U dołu z prawej strony fragment samolotu wyrócony do góry kołami. Na obrzeży, kołowo napisy: 5. Rocznica (z prawej strony, u góry) oraz KATASTROFY SMOLEŃSKIEJ (od lewej strony, ku dołowi).

Rok emisji monety to 2015. Nie posiada ona nominału, a wykonana została z mosiądzu pozłacanego 24-karatowym złotem. Jej masa wynosi 12,6g, a średnica 30,9 mm.

W związku z 80 – tą rocznicą zbrodni katyńskiej, która przypada w tym roku Skarbnica Narodowa wyemitowała unikatowy srebrny medal upamiętniający ofiary sowieckiego mordu. Medal ma nie tylko wartość pamiątkową, ale również wysoką wartość artystyczną. Nakład wyniósł zaledwie 1000 sztuk, a każdy medal ma unikalny numer menniczy. Sam projekt medalu niezwykle porusza, wyraża bowiem ludzkie cierpienie (ilustracja nr 5).

Na awersie ukazano Matkę Boską, która obejmuje głowę człowieka zabitego strzałem w tył głowy. Patrząc na medal, można mieć wrażenie, że postacie znajdują się w przydrożnej kapliczce. Gałązki cierniowe okalające kapliczkę wzmagają uczucie cierpienia emanujące od Matki Boskiej.

Na rewersie przedstawiono orła w koronie, który trzyma w szponach tarczę Amazonek. Właśnie takiego orła nosili na czapkach zamordowani żołnierze. Orzeł z przestrzeloną pierśią – to alegoria inteligencji polskiej, na której ZSRS dokonał zbrodni w 1940 r. W tle znajduje się krzyż.

Krzyż to symbol, którego długo brakowało na grobach pomordowanych, wrzuconych zbiorowo do dołów śmierci. Daty 1940 – 2020 wskazują, którą rocznicę zbrodni upamiętnia medal, ale również napis 80 ROCZNICA ZBRODNI KATYŃSKIEJ wskazuje na jej wyjątkowy charakter. Waga medalu wynosi 31,1 g natomiast średnica ma 45 mm. Rok wydania to oczywiście 2020.

Niezwykle ciekawym okazem numizmatycznym o nominale 10 zł jest: Katyń-Palmy 1940. Data jego emisji to 19 marca 2020r. Jego waga wynosi 14,14g, a średnica 32 mm. Moneta wykonana została ze srebra w nakładzie 11 tysięcy sztuk, a zaprojektował ją Robert Kotowicz (ilustracja nr 6).

Na awersie monety znajduje się podobizna Janiny Lewandowskiej oraz fragment Bogurodzicy, której tekst został umieszczony na podziemnym dzwonie na cmentarzu w Katyniu. Janina Lewandowska i Agnieszka Dowbor-Muśnicka symbolizują ofiary zbrodni w Katyniu i Palmirach dokonanych 80 lat temu przez naszych okupantów. Na rewersie monety znajduje się podobizna Agnieszki Dowbor-Muśnickiej wraz z cytatem wrytym przez więźnia w jednej z cel w alei Szucha w Warszawie: „Łatwo jest mówić o Polsce.

Trudniej dla niej pracować. Jeszcze trudniej umrzeć. A najtrudniej cierpieć”. Napis ten umieszczono również na cmentarzu w Palmirach.

Na zakończenie zaprezentuję wyjątkowy numizmat wydany w związku z 80 – tą rocznicą zbrodni katyńskiej. Platerowany czystym złotem medal „Katyń” rozpoczyna limitowaną kolekcję medali „Polacy w II Wojnie Światowej”. Poświęcona jest ona największym polskim bohaterom i najważniejszym wydarzeniom z okresu II wojny światowej (ilustracja nr 7).

Numizmat zaprojektowali znani projektanci monet i medali, współpracujący z Narodowym Bankiem Polskim - Roussana i Andrzej Nowakowscy.

Na awersie medalu widnieje symbolicznie przedstawiony las katyński oraz popiersie gen. Mieczysława Smorawińskiego, jednego z dwóch zidentyfikowanych generałów, spośród dwunastu zamordowanych przez NKWD. Nazwy miejsc kaźni: „Kozielsk, Starobielsk, Ostaszków”. Poniżej wojskowy orzełek z przestrzeloną tarczą Amazonek oraz leżące szable. Rewers medalu zdobi Orzeł Biały ze sztandaru międzywojennego pułku Wojska Polskiego, umieszczony na tle Krzyża Walecznych i tytuł serii „Polacy w II wojnie światowej”. W otoku symboliczna kompozycja wyobrażająca działania wojenne. Waga medalu wynosi 26g, średnica 40mm, a wydano go w 10 tysiącach egzemplarzy kompletnej kolekcji.

Na początku swojej pracy wspominałam również o katastrofie smoleńskiej, która wydarzyła się 10 lat temu. Śmierć Pary Prezydenckiej oraz wszystkich uczestników delegacji, która udała się na obchody 70 Rocznic Zbrodni Katyńskiej spowodowały, że obydwie te wydarzenia na zawsze się połączyły. Stąd w rocznicę katastrofy prezydenckiego samolotu ukazały się dwie pamiątkowe monety.

Pierwsza o nominale 100 zł wyemitowana została przez Narodowy Bank Polski w nakładzie 1500 sztuk. Ma średnicę 21,00 mm i masę 8,00g. Zaprojektował ją wspomniany wcześniej Robert Kotowicz (ilustracja nr 8).

Awers monety złotej i srebrnej prezentuje fragment Katedry na Wawelu. Na monecie znajduje się łaciński napis "CORPORA DORMIVNT · VIGILANT ANIMAE", co oznacza "CIAŁA ŚPIĄ · DUSZE CZUWAJĄ". Pochodzi on z baldachimu nad wyjściem z grobów królewskich na Wawelu. W tle widać wizerunek Pałacu Prezydenckiego w Warszawie. Rewers monety złotej przedstawia wizerunek śp. pary prezydenckiej - Marii i Lecha Kaczyńskich oraz odwzorowanie ich podpisów.

W 10 – tą rocznicę katastrofy smoleńskiej wydana została jeszcze jedna moneta o nominale 10zł. Jej średnica wynosi 32,00 mm natomiast masa 31,10 g. Tak jak w poprzednim przypadku zaprojektował ją Robert Kotowicz, emitentem jest Narodowy Bank Polski, a nakład wyniósł 14 tysięcy sztuk (ilustracja nr 9).

Na rewersie monety srebrnej widnieje personifikacja Polski - postać kobiety obejmującej odkształcony znak Sił Powietrznych RP, tworzący w centralnej części znak krzyża. U góry umieszczone zostały imiona i nazwiska osób, które zginęły w katastrofie samolotu w dniu 10 kwietnia 2010 r.

Zbrodnia Katyńska została upamiętniona w numizmatyce i z pewnością nie będą to jedyne monety i medale, które będą nawiązywały do tego tragicznego wydarzenia z polskiej historii. Żyjemy w czasach, w których otwarcie możemy czcić pamięć bohaterów tamtych dni, możemy obchodzić kolejne rocznice. Naszą rolą jest pamięć i pielęgnowanie jej. To jesteśmy winni pokoleniu wojennemu. Myślę, że historia zapisana na monetach jest niezwykle ciekawa i ważna. Monety są źródłem historycznym, znakiem czasu, symbolem, a także w różnych okolicznościach docierają do ludzi, w niezwykle miejsca na świecie i żyją własnym życiem często tworząc niebywałe historie przekazywane z pokolenia na pokolenie. Często jako symbol lub pamiątkę rodzinną posiadamy ją w domu a nawet nosimy przy sobie. Są też tym, co po nas pozostanie dla następnych pokoleń.

Bibliografia i netografia :

1. *Maresch Eugenia, Katyń 1940, Warszawa 2014.*
2. *allegro.pl › ... › Medale i odznaczenia › Medale › Polska › po 1945*
3. *www.nbp.pl › 2010_04_70_rocznica_zbrodni_katynskiej*
4. *goldenmark.com › ... › Numizmatyka i monety kolekcjonerskie*
5. *pl.wikipedia.org › wiki › Obchody_70._rocznicy_zbrodni_katynskie*
6. *www.e-kolekcjoner.pl › 2012-zlote-gniezno*

Aleksandra Muchla

Szkoła Podstawowa im. Henryka Sienkiewicza

w Kamienicy Polskiej

Klasa VIIIb